

حمایت حقوقی از آثار صوتی و تصویری صداوسیما

دکتر مصطفی السان

مرکز تحقیقات صداوسیما

السان، مصطفی، ۱۳۵۸-
حمایت حقوقی از آثار صوتی و تصویری صداوسیما/ مصطفی
السان
تهران: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات،
۱۳۸۸،
۲۷۲ ص.
۲۰۰۰۰ ریال : ۴-۱۵-۷۳۷۸-۹۶۴-۹۷۸
کتابنامه: ۲۵۹-۲۷۲
حق مؤلف .. حقوق پخش رادیویی و تلویزیونی
حق مؤلف بین‌المللی
صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات، ۱۳۸۸
ج ۸ الف ۱۴۴۷/۳ K
۳۴۶/۰۴۸۲
۱۹۱۲۰۵۰

حمایت حقوقی از آثار صوتی و تصویری صداوسیما

دکتر مصطفی السان

چاپ اول: ۱۳۸۹

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: سروش

کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز تحقیقات می‌باشد

شابک: ۴-۱۵-۷۳۷۸-۹۶۴-۹۷۸

تهران، خیابان ولیعصر، خیابان هتل استقلال، ساختمان اداری جام جم،
طبقه دوم، مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
تلفن و نمابر: ۲۲۰۱۳۵۸۶

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۳	الف) طرح مسئله
۱۵	ب) روش پژوهش و طرح کلی کتاب
۱۶	ج) هدف از نگارش این کتاب
۱۶	د) پرسش‌های اصلی کتاب
۱۷	ه) فرضیه‌ها
۱۹	بخش یکم: کلیات
۱۹	۱-۱. پیشینه و ضرورت پژوهش
۲۱	۱-۲. مفهوم آثار صوتی و تصویری
۲۱	۱-۲-۱. مفهوم حقوق مالکیت فکری
۲۲	۱-۲-۲. مفهوم حقوق مرتبط
۲۶	۱-۲-۳. مفهوم حق بر اثر
۲۹	۱-۳. قوانین مرتبط با آثار صوتی و تصویری در ایران
۳۱	بخش دوم: محدوده و ضرورت حمایت از آثار صوتی و تصویری
۳۲	۲-۱. محدوده حمایت از آثار صوتی و تصویری
۳۳	۲-۲. اهمیت حمایت از آثار صوتی و تصویری
۳۴	۲-۳. شیوه‌های نقض حقوق صداوسیما نسبت به آثار صوتی و تصویری
۳۸	۲-۴. ضرورت حمایت از آثار صوتی و تصویری صداوسیما در عرصه بین‌المللی
۴۳	۲-۵. نظام بین‌المللی حمایت از آثار صوتی و تصویری
۴۶	۲-۶. اسناد و عهدنامه‌های بین‌المللی مرتبط با حمایت از آثار صوتی و تصویری
۴۶	۲-۶-۱. عهدنامه برن
۴۸	۲-۶-۲. عهدنامه جهانی حق بر اثر
۵۱	۲-۶-۳. عهدنامه رم
۵۳	۲-۶-۴. عهدنامه پروکسل
۵۵	۲-۶-۵. توافقنامه تریپس
۵۹	بخش سوم: راهبردها و آیین حمایت از آثار صوتی و تصویری
۵۹	۳-۱. راهبردهای حمایت از آثار صوتی و تصویری

۳-۱-۱.	راهبرد عضویت در عهدنامه‌های بین‌المللی	۶۰
۳-۱-۲.	راهبرد انعقاد موافقتنامه‌های متقابل	۶۴
۳-۱-۳.	راهبردهای خاص حمایت از آثار صوتی و تصویری صداوسیما در عرصه بین‌المللی	۶۷
۳-۲.	آیین حاکم بر حمایت از آثار صوتی و تصویری	۷۱
۳-۲-۱.	دادرسی دولتی	۷۱
۳-۲-۲.	آیین داوری	۷۶
۳-۲-۳.	سایر شیوه‌های حل و فصل اختلاف	۸۱
۳-۲-۴.	مزایای پذیرش شیوه‌های جایگزین در حمایت از آثار صوتی و تصویری	۸۲
۳-۳.	حمایت‌های خاص حقوق همجوار و آثار صوتی و تصویری	۸۴
	بخش چهارم: اصول حاکم بر حمایت از آثار صوتی و تصویری در عرصه بین‌المللی	۸۷
۴-۱.	اصل حمایت متقابل	۸۸
۴-۲.	اصل حمایت متغیبه به زمان	۹۲
۴-۳.	اصل رفتار ملی	۹۶
۴-۴.	اصل حمایت نکردن از آثار صوتی و تصویری خارجی	۹۷
۴-۵.	اصل تشریفاتی نبودن حمایت از آثار صوتی و تصویری	۱۰۱
۴-۶.	اصل آزادی بهره‌برداری منصفانه	۱۰۳
۴-۷.	اصل امکان واگذاری حقوق مادی	۱۰۵
۴-۸.	اصل حمایت از فرهنگ و آداب و رسوم کشور انتقال دهنده	۱۰۷
۴-۹.	اصل حمایت از اصل اثر	۱۰۸
	بخش پنجم: آثار الحاق به سازمان تجارت جهانی بر حمایت از آثار صوتی و تصویری	۱۱۱
۵-۱.	بررسی مفاد موافقتنامه تربیس	۱۱۳
۵-۲.	مقایسه گات و مقررات سازمان جهانی مالکیت فکری به لحاظ حمایت	۱۱۷
۵-۳.	الزامات الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه آثار صوتی و تصویری	۱۱۸
۵-۴.	آثار الحاق به سازمان تجارت جهانی بر حمایت بین‌المللی از آثار صوتی و تصویری	۱۲۳
	بخش ششم: تشریفات حمایت از آثار صوتی و تصویری در عرصه بین‌المللی	۱۲۹
۶-۱.	مقدمات راهبردی حمایت از آثار صوتی و تصویری در عرصه بین‌المللی	۱۳۰
۶-۲.	راهبرد مدیریت حقوق نسبت به آثار صوتی و تصویری	۱۳۲
۶-۳.	تضمین‌های قانونی برای حفاظت از حقوق	۱۳۴
۶-۴.	راهبردهای مربوط به مقررات مرزی و گمرکی	۱۳۹
۶-۵.	انواع بهره‌برداری‌های غیرمجاز از آثار صوتی و تصویری	۱۴۰
۶-۶.	تشریفات دادخواهی برای جبران خسارت نقض	۱۴۴
۶-۷.	انواع جبران خسارت در دعوای نقض حقوق نسبت به آثار صوتی و تصویری	۱۴۸
۶-۸.	انعقاد و اجرای قرارداد بین‌المللی با موضوع آثار صوتی و تصویری	۱۵۱

۶-۹	حمایت از حقوق صداوسیما در آثار صوتی و تصویری مشترک	۱۵۵
	بخش هفتم: چالش‌های حمایت از آثار صوتی و تصویری در عرصه بین‌المللی	۱۵۹
۷-۱	چالش‌های بازاریابی محصولات صوتی و تصویری	۱۵۹
۷-۲	چالش‌های حمایت و روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات	۱۶۰
۷-۳	چالش‌های مرتبط با نظام اداری صداوسیما	۱۶۳
۷-۴	چالش‌های مرتبط با اصول قانون اساسی	۱۶۵
۷-۴-۱	شرح اصطلاحات اصل ۱۳۹	۱۶۶
۷-۴-۲	تفسیر مضیق اصل ۱۳۹	۱۷۲
۷-۴-۳	تفسیر موسع اصل ۱۳۹	۱۷۴
۷-۴-۴	بررسی تطبیقی تحدید رجوع به داوری برای مؤسسات عمومی و دولتی	۱۷۷
۷-۴-۵	تحلیل نهایی اصل ۱۳۹	۱۸۲
	بخش هشتم: تعارض قوانین و دادگاه‌ها در حمایت از آثار صوتی و تصویری	۱۸۹
۸-۱	صلاحیت دادگاه در دعوی حمایت از آثار صوتی و تصویری	۱۹۲
۸-۲	قانون حاکم بر حمایت از آثار صوتی و تصویری	۲۰۱
۸-۲-۱	قواعد پیش فرض در تعیین قانون حاکم	۲۰۲
۸-۲-۲	تأثیر توافق طرفین در تعیین قانون حاکم	۲۰۶
۸-۲-۳	ضرورت ارتباط متعارف قانون حاکم و موضوع اختلاف	۲۱۰
۸-۲-۴	قانون حاکم بر انتقال اثر صوتی و تصویری	۲۱۳
۸-۲-۵	اعمال قوانین پیش از یک کشور برای حمایت از آثار صوتی و تصویری	۲۱۷
۸-۲-۶	شناسایی و اجرای آرای صادر شده در دعوی مربوط به آثار صوتی و تصویری	۲۱۹
	بخش نهم: مسئولیت نقض کنندگان حقوق مرتبط با آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی	۲۲۵
۹-۱	مسئولیت مدنی نقض کنندگان حقوق مرتبط با آثار صوتی و تصویری	۲۲۶
۹-۱-۱	تأثیر تحولات نوین در قواعد حمایت از آثار صوتی و تصویری	۲۲۸
۹-۱-۲	منابع و مبنای مسئولیت مدنی در دعوی حمایت از آثار صوتی و تصویری	۲۳۳
۹-۱-۳	مسئولیت مدنی نقض حقوق مرتبط با آثار صوتی و تصویری در حقوق تطبیقی	۲۳۷
۹-۲	ضمانت اجراهای کیفری نقض حقوق نسبت به آثار صوتی و تصویری	۲۴۲
۹-۲-۱	دسته‌بندی جرایم علیه آثار صوتی و تصویری	۲۴۴
۹-۲-۲	نتیجه‌گیری و ارائه راهکارهای عملی و اجرایی	۲۵۳
	کتابنامه	۲۵۹
	الف) فارسی	۲۵۹
	ب) انگلیسی	۲۶۳

پیشگفتار

با توسعه فناوری در حوزه رسانه، ضرورت تدوین نظام حقوقی حاکم بر این فضا بیش از پیش احساس می‌شود. از همین رو، سازمان جهانی مالکیت معنوی، به منظور حمایت از تولیدات رسانه‌ای و هنری، در کنوانسیون‌های متعدد، قوانین و مقرراتی را پیش‌بینی کرده است که التزام به آنها از سوی کشورهای عضو، امری پذیرفته شده تلقی می‌شود؛ هرچند به دلیل پیچیدگی موضوع و گستردگی و تنوع حوزه مورد بررسی، ضمانت اجرایی این قوانین هنوز در مراحل ابتدایی به سر می‌برد. این مسئله در مورد کشورهایی که عضو کنوانسیون‌های سازمان جهانی مالکیت فکری نیستند، بسیار جدی‌تر است. به عبارت دیگر، باید پرسید، تکلیف آن دسته از کشورهایی که عضو هیچ یک از این کنوانسیون‌ها نیستند، چیست؟ آیا در مجموعه قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی، هیچ راهکار حقوقی وجود ندارد که با توسل به آن بتوان از آثار و تولیدات رسانه‌ای و هنری حمایت کرد؟ نوشتار حاضر، درصدد پاسخگویی به این پرسش‌هاست تا با توسل به قوانین موجود، راهکارهای حقوقی حمایت از آثار تولیدی رسانه ملی را معرفی کند.

این کتاب در نه بخش جداگانه تلاش دارد در حد بضاعت خود تمام مسائل و موضوعات مطرح در این حوزه را با در نظر گرفتن جنبه‌های عملی و مواضع حقوقی کشورمان، در خصوص حقوق مالکیت فکری و حقوق مرتبط در سطح بین‌المللی، مورد بررسی و مذاقه قرار دهد.

امید است سیاستگذاران، برنامه‌ریزان، مدیران، پژوهشگران و کارشناسان و بخش‌های حقوق رسانه ملی از محتوای این کتاب بهره‌مند شوند.

مرکز تحقیقات صداوسیما

مقدمه

پیدایش وسایل ارتباطی نوین و بهره‌گیری روزافزون از آنها در نقاط مختلف جهان، آثار و دستاوردهایی را در پی داشت که برای انسان گذشته تقریباً ناشناخته بوده‌اند. این ناآشنایی، بویژه در مورد آثار صوتی و تصویری به طور کامل بوده است. زیرا امکان فعالیت افرادی در پشت صحنه به وجود آمده است که غیر از افرادی هستند که در صحنه نمایش یا خوانندگی حضور داشتند و این امر با استفاده از افزارهای نوین ارتباطی تحقق یافته است.

وسایل جدید، ارتباطات را تسهیل و انسان‌ها را به یکدیگر نزدیک‌تر کرده است. ارتباطات نوین، بر حسب میزان و گستره ارتباط، عاملی برای آشنایی و همگرایی فرهنگ‌ها در سطح ملی یا بین‌المللی و اطلاع مردم نقاط مختلف کشور و جهان از وضعیت یکدیگر است. این تعامل و شناخت‌ها، با ابتداع و معرفی وسایل جدیدتر، هر روز جلوه‌های بیشتری پیدا می‌کند و جهانیان را بیش از پیش، به درک مشترک از یکدیگر نزدیک‌تر می‌سازد.

از آن جهت که همگان، توان یا امکانات لازم برای تولید آثار فکری و هنری را ندارند و اینکه تولید هر اثری مستلزم هزینه‌هایی گاه بسیار زیاد است که اغلب از طریق عرضه و فروش تأمین می‌شود؛ لذا بحث حمایت از آثار فکری (در مفهوم عام آن)، به طور خاص در قرن بیستم مطرح و قوانین و مقرراتی در سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی در این خصوص تنظیم و اجرا شده است. هدف عمده در تمامی مقررات مذکور، حمایت از دارنده حق بر اثر و پیشگیری از استفاده یا برخورداری اشخاص دیگر (بدون پرداخت حقوق مربوط به آن) بوده است.

با توجه به اینکه در سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران به عنوان رسانه ملی، هدف از تولید و پخش برنامه‌های رادیو - تلویزیونی، در بیشتر موارد، انتفاع و سودآوری نیست، این بحث به نحو دیگری قابل طرح است. در شرایطی که یک سازمان داخلی، با هدف استفاده بینندگان ملی به تولید و پخش برنامه می‌پردازد، استفاده افراد از این برنامه‌ها در خارج از کشور ممکن است گزینشی و با اغراض خاص باشد. به همین دلیل باید راهبرد دقیقی برای حمایت از آثار رسانه‌ای در ورای مرزهای داخلی اندیشیده شود. این کتاب در نظر دارد تا با بررسی نظام‌های حقوقی و معاهدات بین‌المللی، راهکارهای حقوقی حمایت از آثار و تولیدات صوتی و تصویری صداوسیما را در سطح بین‌المللی فراوری مسئولان قرار دهد.

الف) طرح مسئله

حمایت از آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی به این دلیل دارای اهمیت است که معمولاً کشورها برای حمایت در سطح داخلی دارای مقررات شفافی هستند؛ اما مقررات مذکور در سطح بین‌المللی در شرایط عادی قابلیت اجرایی ندارد و اجرای آنها منوط به انتخاب قانونی به عنوان قانون حاکم از طریق توافق و سایر راه‌هاست. بنابراین، برای تحقق حمایت در ورای مرزها باید به راه‌حلهایی تمسک کرد که لزوماً جنبه داخلی ندارند. برای مثال، باید بررسی کرد که عضویت در عهدنامه‌های بین‌المللی - به طور کلی یا خاص - چه تأثیری در حمایت از آثار صوتی و تصویری دارد.

ماهیت محصولات رسانه‌ای، از جمله قابلیت پخش آنها در سراسر جهان و نیز علاقه دانشمندان و مردم نقاط مختلف جهان نسبت به آگاهی از فرهنگ‌ها و آداب و رسوم مناطق دیگر، هرچند عاملی مناسب در تعامل فرهنگ‌ها به شمار می‌آید؛ در عین حال می‌تواند در صورت رعایت نکردن ضوابط، آثار سوء دوجانبه‌ای در پی داشته باشد؛ از یک سو، تقلید از فرهنگ بیگانه در اثر آشنایی با آن و از سوی دیگر، استفاده بدون مجوز از آثار صوتی و تصویری متعلق به کشورهای دیگر. آنچه در این کتاب مدنظر است، بررسی موضوع اخیر و نیز این مهم است که چگونه می‌توان از آثار هنری، علمی و فرهنگی متعلق به صداوسیما در عرصه بین‌المللی حمایت کرد. این حمایت به این دلیل ارزشمند است که در صورت تحقق

آن، دولت‌ها و اشخاص متقاضی آثار صداوسیما، مجبور خواهند شد تا با پرداخت هزینه، به این آثار دسترسی پیدا کنند و نیز صداوسیما، ضمن کنترل مشتریان آثار در سطح بین‌المللی، می‌تواند ضمن انتخاب کمی و کیفی آثار رسانه‌ای، از آنها به عنوان وسیله‌ای برای تبلیغ فرهنگ ایرانی - اسلامی در عرصه فراملی استفاده کند.

در این کتاب، ابتدا این موضوع روشن می‌شود که آیا اساساً صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران با مشکلی به نام سوءاستفاده یا استفاده بدون مجوز از آثار صوتی و تصویری که نیاز به حمایت داشته باشند، روبه‌روست یا خیر؟ پس از تفکیک موارد مختلف و نیز تبیین این موضوع که در برخی موارد، باید از استفاده دیگران از آثار صوتی و تصویری ایرانی حمایت کرد، جنبه‌های حقوق اقتصادی رسانه بررسی و راهکارهایی که بیشتر مبتنی بر مسئولیت مدنی هستند، در راستای حمایت از حقوق صداوسیمای کشورمان ارائه خواهد شد. از این رو، کتاب حاضر با مباحث نظری و انتقادی مرتبط با حقوق مالکیت فکری در مفهوم عام آن ارتباط خواهد یافت. در واقع، ابتدا باید روشن شود که برای حمایت از آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی به لحاظ نظری چه مشکلاتی پیش روی ماست و چگونه می‌توان به نحوی سیاستگذاری کرد که ضمن حفظ منافع تولیدکنندگان آثار صوتی و تصویری در کشورمان در حد امکان، در موارد لزوم نیز فرهنگ ایرانی و به طور کلی آنچه صداوسیما در صدد تبلیغ و انتقال آن به سایر کشورهاست، به نحو مناسب و درخور منتقل شود.

بدیهی است که راهکارهای حقوقی حمایت از آثار رسانه‌ای در عرصه بین‌المللی، به طور خاص در مورد آن دسته از آثاری مورد بررسی قرار می‌گیرد که به صداوسیما تعلق دارد. این بررسی با در نظر گرفتن قوانین و مقررات داخلی، قواعد حل تعارض و نیز استفاده از اسناد و مقررات بین‌المللی انجام خواهد گرفت.

ب) روش پژوهش و طرح کلی کتاب

بررسی‌های انجام شده در این کتاب، مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی است و در آن بررسی آماری انجام نمی‌گیرد. برای تحقق این امر، ابتدا لازم است تا ضمن تبیین موضوع، مفاهیم مطرح در کتاب و نیز ضرورت اجرایی آن به تفصیل شرح داده شود. بنابراین، بخش نخست به کلیات و مفاهیم و نیز بررسی قوانین مربوط به حقوق رسانه در ایران اختصاص خواهد داشت. در بخش دوم، قواعد و اصول حاکم بر حمایت از آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی بررسی می‌شود که خود متشکل از فصل‌های مختلفی است. در بخش سوم راه‌های حمایت از آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی با رویکرد موقعیت و قابلیت‌های حقوق کشورمان مورد بررسی قرار می‌گیرد و بالاخره در بخش چهارم به توافقنامه‌های منجر به حمایت و مسئولیت نقض‌کنندگان حقوق صداوسیما نسبت به آثار صوتی و تصویری در دو فصل مجزا از هم پرداخته می‌شود.

ج) هدف از نگارش این کتاب

نگارش این کتاب، برای رسیدن به اهدافی به شرح زیر است:

- بررسی تجربه سایر کشورهای در حال توسعه در حمایت از آثار صوتی و تصویری و تطبیق آن با واقعیت‌ها و حقوق داخلی.
- تبیین آثار پیوستن به معاهدات بین‌المللی و دو یا چندجانبه در حمایت از آثار صوتی و تصویری.
- بررسی تأثیر وجود «توافق» و «قرارداد» در تسهیل حمایت از آثار صوتی و تصویری و معرفی شرایط تنظیم قرارداد و توافقنامه.
- تبیین قواعد و اصول حاکم بر حمایت از آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی.
- مشکلات ناشی از پیوستن به عهدنامه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و نیز موانع و مشکلات پیوستن به عهدنامه‌های مذکور.
- تحلیل امکان طرح دعوا در دادگاه‌های خارجی برای حمایت از آثار صوتی و تصویری.

د) پرسش‌های اصلی کتاب

این کتاب در راستای پاسخ به پرسش‌های زیر تألیف شده است:

- پیوستن به معاهدات بین‌المللی یا تنظیم توافقنامه‌های دو یا چند جانبه با کشورهای دیگر تا چه حد می‌تواند در صیانت از حقوق صداوسیمای کشورمان مفید باشد؟
- تجربه کشورهای دیگر، بویژه کشورهای در حال توسعه در خصوص حمایت از آثار صوتی و تصویری تا چه حد قابل استفاده است؟

- انعقاد «قرارداد» و توافق با مشتریان داخلی و خارجی در حفظ حقوق صداوسیما نسبت به آثار رسانه‌ای تا چه میزان مؤثر است؟
 - آیین طرح دعوا و حمایت از حقوق کشورمان در خارج از ایران به چه نحو است؛ در این خصوص آیا مربوط به دادگاه مطلوب‌تر است یا توسل به داوری؟

ه) فرضیه‌ها

در پاسخ کلی به پرسش‌های فوق، می‌توان فرضیه‌هایی را مدنظر داشت که کتاب حاضر درستی یا نادرستی آنها را بررسی خواهد کرد.

- پیوستن به معاهدات بین‌المللی یا تنظیم توافقنامه‌های دو یا چند جانبه با کشورهای دیگر تا حدود زیادی می‌تواند در صیانت از حقوق صداوسیمای کشورمان مفید باشد. در عین حال، ضمن دقت در هر عهدنامه به طور خاص، شایسته است از پذیرش عهدنامه‌ها یا شرایطی که متضمن تأثیرگذاری فرهنگ بیگانه یا بار مالی سنگین برای صداوسیما است، خودداری شود.

- تجربه کشورهای دیگر، بویژه کشورهای در حال توسعه در خصوص حمایت از آثار صوتی و تصویری را می‌توان ضمن تطبیق با فرهنگ، شرع و قوانین داخلی، مورد استفاده قرار داد. در عین حال، آنها الگوی کامل و دقیقی به شمار نمی‌آیند.

- انعقاد «قرارداد» و توافق با مشتریان داخلی و خارجی، بهترین راهکار برای حفظ حقوق صداوسیما نسبت به آثار رسانه‌ای است.

- نمی‌توان آیین خاصی را برای طرح دعوا یا دفاع از حقوق صداوسیما نسبت به آثار صوتی و تصویری در سطح بین‌المللی تعریف کرد. با وجود این به نظر می‌رسد که توسل به داوری برای کشورمان مفیدتر باشد.

www.ketab.ir